

اثر عضویت در سازمان‌های منطقه‌ای بر توسعه تجارت و کاهش اثر تحریم

مطالعه موردی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا

چکیده

تنوع محصولات و شرکای تجاری دو راهکار کاهش اثر تحریم است و بررسی تحریم‌های سال ۲۰۱۸ علیه ایران حاکی از این امر است که تکیه بر محصولات نفت‌پایه مهم‌ترین دلیل آسیب‌پذیری ایران در برابر تحریم بوده که منجر به کاهش شرکای تجاری ایران نیز شده است. در مقابل، توسعه محصولات صادراتی و تلاش در جهت ایجاد چندمحوری در شرکای تجاری نظریه بدیل تحریم است که تحت عنوان درهم‌تنیدگی اقتصادی مطرح گردیده است. اتحادیه اقتصادی اوراسیا از جمله سازمان‌های اقتصادی است که توانایی بالقوه لازم برای توسعه تجارت ایران در دوران تحریم را داراست، به‌همین دلیل هدف پژوهش بررسی اثر توافقنامه تجاری ایران با این اتحادیه در توسعه تجارت ایران است که با استفاده از روش سری زمانی به انجام رسیده است. نتیجه بررسی حاکی از آن است که از زمان اجرای توافقنامه اتحادیه اقتصادی اوراسیا که هم‌زمان با تحریم ایالات متحده علیه ایران بوده، سیر صعودی قابل توجهی داشته و سهم واردات ایران ثابت بوده است و با توجه به سهم عمده محصولات غیرنفتی در ارتقاء صادرات ایران به اوراسیا، اهمیت توافقنامه تجاری مورد تأیید است. با توجه به وجود توافقنامه مشترک میان این اتحادیه و سایر کشورهای که پیش از تحریم جزء شرکای اصلی ایران محسوب می‌شدند، اجرای توافقنامه دائمی میان ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا موجب گسترش تجارت ایران خواهد گردید.

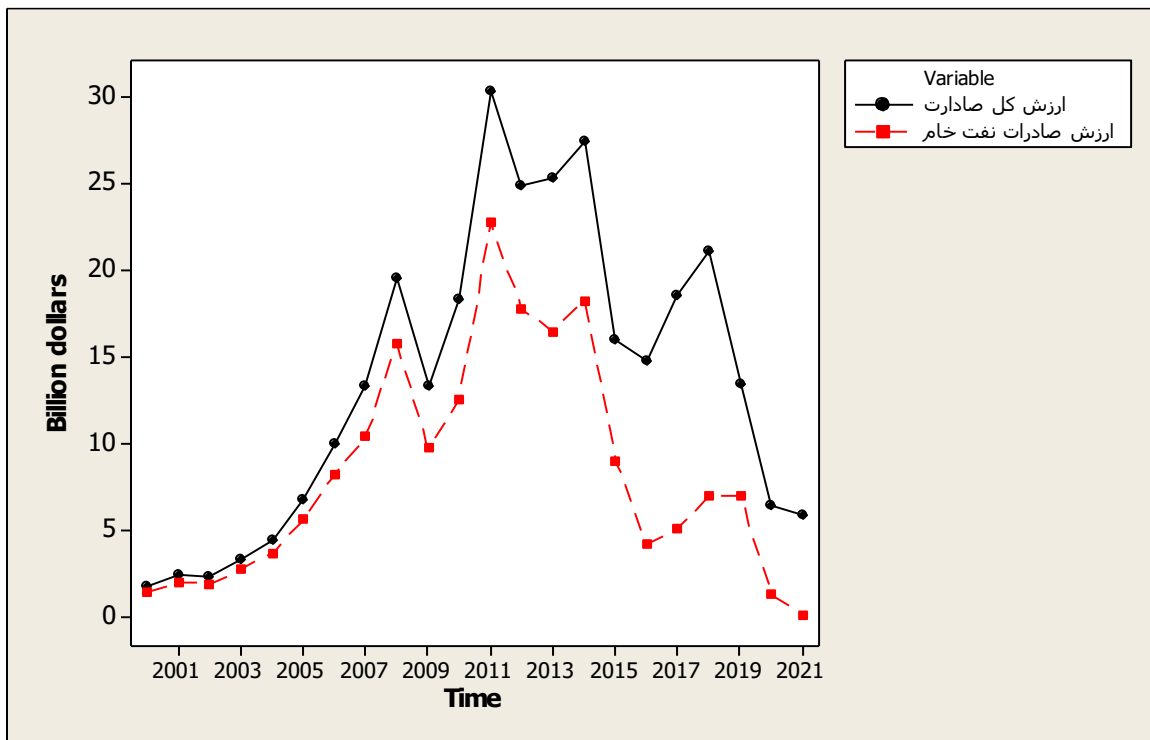
کلیدواژه: ایران، اتحادیه اقتصادی اوراسیا، درهم‌تنیدگی اقتصادی، تحریم، سری زمانی.

مقدمه و بیان مسئله

تحریم ابزاری است که برای اعمال محدودیت بر مبادلات اقتصادی کشور هدف، طراحی و اجرا می‌شود و در مقابل اثرگذاری آن به شدت وابسته به وضعیت اقتصاد کشور هدف به لحاظ تولید محصولات متنوع و گستردگی شرکای تجاری متنوع است؛ هرچه اقتصاد کشور هدف، تنوع محصولات تجاری اندک و وابستگی به شرکای تجاری محدود برخوردار باشد، اثر تحریم افزایش خواهد یافت و بالعکس تنوع محصولات و گسترش شرکای تجاری اثر تحریم را کاهش خواهد داد (Davis, 2023; Shagina, 2022; Andermo and Kragh, 2021). ایران از جمله کشورهایی بوده

که اعمال تحریم‌های سازمان ملل و ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۰۷ و پس از آن تحریم‌های یک‌جانبه ایالات متحده آمریکا در سال ۲۰۱۸ به دو دلیل موجب محدودسازی مبادلات تجاری ایران گردید:

- از یک سو مهم‌ترین محصول تجاری ایران نفت است که وابستگی مهمی برای مجموع صادرات ایران ایجاد نموده است:

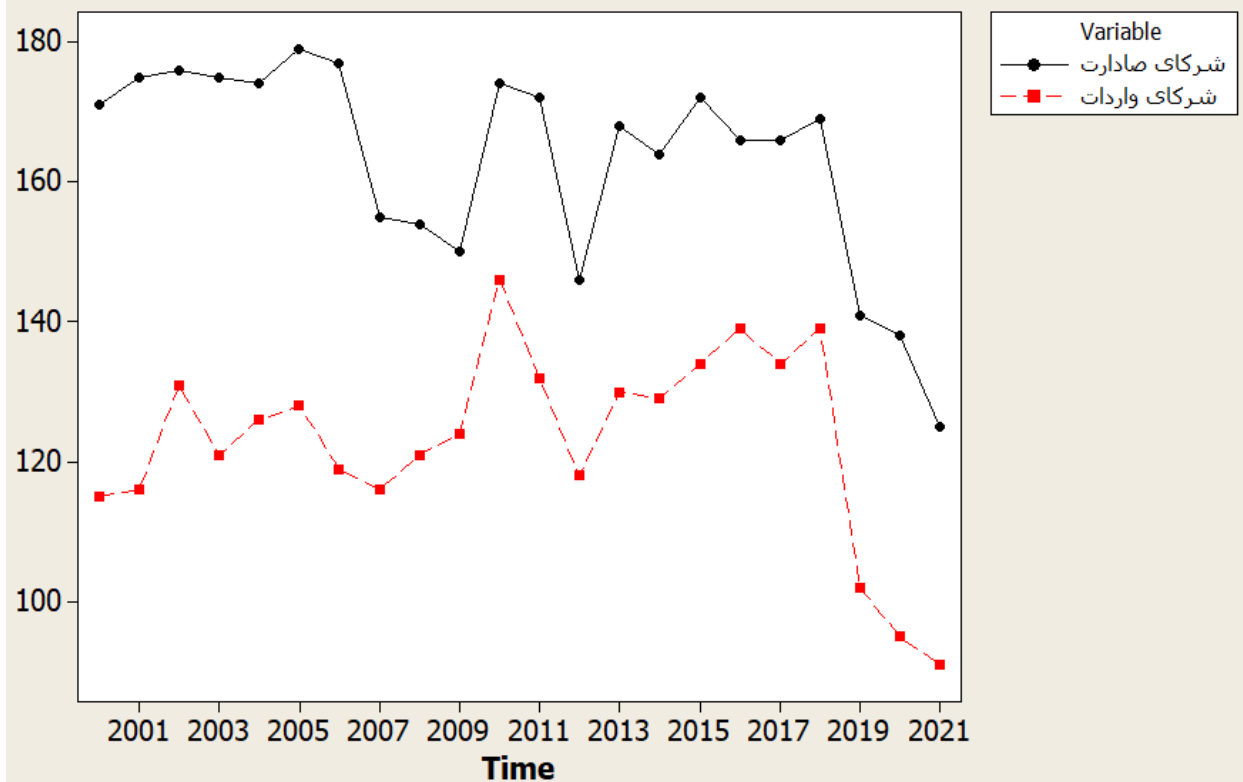

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۱- سری زمانی ارزش مجموع صادرات و ارزش صادرات نفت خام

همان‌گونه که در نمودار مشخص است، صادرات نفت خاص در طول سری زمانی اثر مهمی بر مجموع صادرات ایران داشته و در بخش عمده‌ای از سال ۲۰۰۰ الی ۲۰۲۱، کاهش صادرات نفت مستقیماً موجب کاهش مجموع صادرات ایران شده است.

- از سوی دیگر محدودیت در استفاده از سامانه سوئیفت تحت تأثیر تحریم، شرکای تجاری ایران را نیز دچار نقصان نموده است:

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۲- تعداد شرکای تجاری ایران

تعداد شرکای صادراتی در دو بازه کاهش داشته است: با اول در بازه ۲۰۰۷ الی ۲۰۰۹ که مصادف با اعمال تحریم علیه ایران است؛ مرتبه دوم نیز شرکای تجاری ایران پس از ۲۰۱۸ تحت تأثیر تحریم‌های ایالات متحده آمریکا به نازل‌ترین وضعیت در سری زمانی رسیده است.

همپوشانی این دو عامل به خوبی نشان‌دهنده دلیل تأثیرگذاری تحریم بر اقتصاد ایران است؛ تحریم ریسک مبادله با ایران را افزایش داده و به همین دلیل به کاهش سطح مبادلات منتهی می‌گردد؛ اما برای کاهش اثر تحریم نیز راهکارهایی اندیشه شده است که در نظریات اقتصاد سیاسی بدان اقتصاد سیاسی در هم تنیده اطلاق می‌گردد و بر این موضوع تأکید دارد که کشورهای می‌بایست از تک‌محوری پرهیز نمایند. یکی از اقدامات ایران جهت کاهش اثر تحریم و رونق تجارت در سال‌های اخیر، توجه به اتحادیه اقتصادی اوراسیا بوده است که تلاشی در جهت توسعه منطقه‌ای است (Yarashevich, 2020:83)؛ در سال ۲۰۱۸ توافقنامه تجاری موقت ایران با این اتحادیه منعقد گردید که از سال ۲۰۱۹ اجرایی شده است و در ابتدای سال ۲۰۲۴ توافق جهت دائمی شدن توافقنامه تجارت آزاد میان ایران و این اتحادیه به تأیید رسیده است؛ بنابراین هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی اثر توافقنامه تجارت آزاد میان ایران و اتحادیه اقتصادی

اوراسیا است و این سؤال مطرح شده است که توافقنامه موقت تجارت آزاد چه تأثیری بر سطح مبادلات ایران با اعضاء اتحادیه اقتصادی اوراسیا داشته است؟ پاسخ به سؤال مذکور، فرضیه تحقیق است: اتحادیه اقتصادی اوراسیا قابلیت ایجاد ساختاری چندمحور در تجارت بین‌المللی ایران را داراست.

مبانی نظری

وابستگی متقابل تجاری و تلاش در جهت استمرار آن در شرایط مختلف، موضوعی است که سبب استحکام روابط سیاسی کشورها نیز می‌گردد. در یک طرح درهم‌تنیده اقتصاد سیاسی، آنچه به‌طور متعارف به‌عنوان موجودیت‌های سیاسی توصیف می‌شود، به رسمیت شناختن کشور مقابل و در نظر آوردن اقدامات و منافع یکدیگر است تا از این طریق هر دو بازیگر در یک نظام اقتصادی منتفع گردند. مبنای اصلی اقتصاد سیاسی درهم‌تنیده تأکید بر این موضوع است که ارتباط اندک اقتصادی یک حکومت که از آن به تک‌محوری یاد می‌شود سبب می‌گردد تا علاوه بر ایجاد محدودیت برای کسب درآمد و تخصیص آن، کسب مطلوبیت برای نظام سیاسی نیز دچار مشکل گردد. در مقابل، چندمرکزی یا شبکه مبادلات اقتصادی، حکومت را قادر خواهد ساخت تا علاوه بر افزایش تأمین نیازهای خود، از طریق تعامل میان شرکت‌کنندگان متعدد، چارچوب نهادی را برای خود ایجاد نماید تا با تبادل آنچه شرکت‌کنندگان بدان علاقه‌مند هستند، وجود خود به‌عنوان یک حکومت را نیز به اثبات رساند (Wagner, 2019). به بیان دیگر، این اقدامات به ایجاد درهم‌تنیدگی اقتصادی میان دو یا چند واحد سیاسی منتهی می‌گردد (Koppl, 2014) و ایجاد این وابستگی سبب می‌گردد تا آن دو واحد سیاسی به‌طور فزاینده‌ای نسبت به یکدیگر متعهد گردند.

اقتصاد سیاسی درهم‌تنیده به این موضوع اشاره دارد که اقدامات سیاسی بر همه معاملات اقتصادی حکومت تأثیر می‌گذارد به‌همین دلیل نیز می‌بایست مجموع معاملاتی را سامان داد که از تک‌محوری جلوگیری نموده و با ایجاد شبکه مبادلات اقتصادی نسبت به استمرار نظام سیاسی اقدام نمود. اقتصاد سیاسی درهم‌تنیده برحسب بهره‌وری جهانی که به‌طور هم‌زمان در هر دو عرصه سیاسی و اقتصادی هدف قرار می‌دهد، نظریه‌پردازی می‌شود: درحالی‌که نهادهای سیاسی نمی‌توانند مستقیماً از فعالیت‌های خود سود کسب کنند، با این وجود، اقدام سیاسی موفق، سودهایی را برای تصاحب ایجاد می‌کند، زیرا درآمد موجب افزایش سود اقتصادی و درعین‌حال سیاسی می‌گردد (Maymin, 2014). در این نظریه تأکید می‌گردد که درهم‌تنیدگی به این معناست که یک رابطه اقتصادی منجر به شکل‌گیری تعاملاتی در حوزه‌های سیاسی و حتی اجتماعی منتهی می‌گردد (Paganelli, 2014).

یکی دیگر از مبانی اقتصاد سیاسی درهم‌تنیده این موضوع است که در عرصه تجارت جهانی، تأکید بر این اصل لیبرالیسم است که دولت‌ها بازیگران اصلی آن عرصه هستند و نمی‌توان از آن‌ها امتناع نمود و برای همراه نمودن آن‌ها با نظرات خود، ایجاد مبادلات اقتصادی تأثیر فراوانی دارد (Garzarelli et al, 2023:2). در عرصه مبادلات تجاری، روابط متقابل

زودگذری وجود ندارد که مانع از استمرار مبادلات تجاری به همکاری سیاسی شود و سیاست‌های تجاری عاملی اساسی برای روابط متقابل دو نظام سیاسی محسوب می‌گردند (Garzarelli and Galli, 2020:145). علاوه بر این، تعاملات سیاست-اقتصاد یک‌باره و بدون حافظه نیست، بلکه تداوم دارد و تعاملات آینده را نیز شکل می‌دهد. به این ترتیب روابط اقتصادی پیامدهایی را ایجاد می‌نمایند که دستاوردهایی در حوزه سیاسی در پی دارد (Wagner, 2016).

در مجموع، اقتصاد سیاسی درهم‌تنیده فرمول‌بندی رابطه بین سیاست و اقتصاد است که در آن سیاست‌های تجاری موجب ایجاد یکپارچگی در حوزه سیاسی می‌گردد زیرا چنین مفروض است که حوزه اقتصادی در راستای اهداف سیاسی به انجام رسیده و هماهنگ می‌شوند و در یک فرآیند مستمر در حال گسترش هستند. سیاست و اقتصاد هر دو در شبکه‌ای از روابط قرار می‌گیرند که این شبکه شامل پیوندهایی بین سازمان‌ها و نهادهای مختلف از هر دو نوع است: نهادهای سیاسی با نهادهای سیاسی، واحدهای اقتصادی با نهادهای اقتصادی، و نهادهای سیاسی با نهادهای اقتصادی مرتبط می‌گردند. علاوه بر این، خود شبکه پیامد ناخواسته روابط متقابل بین سیاست و اقتصاد است. این نتیجه یک طرح نیست، بلکه نتیجه اضطراری بوم‌شناسی برنامه‌های عواملی است که سیستم را تشکیل می‌دهند (Wagner, 2012).

پیشینه تحقیق

بررسی پایگاه‌های نشر پژوهش‌های داخلی و خارجی حاکی از آن بود که پژوهشی در خصوص وضعیت مبادلات تجاری ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا بر اساس اقتصاد سیاسی درهم‌تنیده و روش سری زمانی به انجام نرسیده است؛ لیکن پژوهش‌های وجود دارند که به لحاظ محتوایی با بخشی از پژوهش حاضر قرابت دارند و می‌توان آنها را در دو گروه تقسیم‌بندی نمود:

گروه اول از تحقیقات به اثربخشی عضویت ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا توجه نموده‌اند: مرادی حقیقی و دیگران (۱۴۰۲) در مقایسه عملکرد اتحادیه اقتصادی اوراسیا و سازمان همکاری شانگهای برای ایران بدین نتیجه رسیده‌اند که همگونی و تجانس اقتصادی متأثر از شکل‌گیری منطقه‌گرایی در نتیجه توافقنامه تجاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا رخ نداده است، و همگرایی تجاری در سازمان همکاری شانگهای ملموس‌تر و معنی‌دارتر از اتحادیه اقتصادی اوراسیا برای ایران بوده است؛ در مقابل، رسولی‌نژاد و صبری (۱۴۰۰) پیوستن به اتحادیه اقتصادی اوراسیا را برای ایران ارجح به سازمان همکاری شانگهای معرفی نموده‌اند.

انصاری نسب و بیدمال (۱۴۰۱) ضمن بااهمیت خواندن عضویت ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ارتقاء مبادلات را مؤثر بر بهبود وضعیت تجارت بین‌المللی ایران معرفی نموده‌اند. بلاغی و دیگران (۱۴۰۱) اتحادیه اقتصادی اوراسیا را به‌ویژه در حوزه صادرات محصولات کشاورزی، منسوجات و بخش خدمات برای ایران سودمند دانسته‌اند و لغو تعرفه در این زمینه‌ها را موجب اهمیت ویژه آن برای اقتصاد ایران معرفی نموده‌اند؛ نجاتی و دیگران (۱۴۰۱) و طالب‌پور و

دیگران (۱۴۰۱) نیز بر همین موضوع تأکید داشته‌اند و لغو تعرفه را موجب اثربخشی اتحادیه اقتصادی اوراسیا در اقتصاد ایران معرفی نموده‌اند. سیمبر و غلام‌نیا (۱۴۰۰) توجه به اتحادیه اقتصادی اوراسیا را فضای نوین تجاری برای ایران دانسته و که این امر مؤثر بر کاهش اثر تحریم بر اقتصاد ایران خواهد بود، این موضوع از سوی دیگران نیز به تأیید رسیده است (کاظم‌نژاد و دیگران، ۱۴۰۰؛ عسگری، ۱۳۹۸؛ Adarov and Ghodsi, 2021; Mekhdiev et al, 2023). مهکویی و گودرزی (۱۳۹۸) در اولویت‌بخشی به اتحادیه اقتصادی اوراسیا در مبادلات تجاری ایران به این نکته اشاره نموده‌اند که مسافت انتقال کالا در اتحادیه اقتصادی اوراسیا نسبت به سایر سازمان‌های منطقه‌ای بسیار کوتاه‌تر است و موجب کاهش هزینه و کاهش قیمت نهایی مبادلات خواهد شد و به همین دلیل موقعیت ژئواکونومیک ایران در این اتحادیه بیشتر از سایرین ملموس خواهد بود.

گروه دوم از تحقیقات به مسئله تشابه و تمایز موجود در اتحادیه اقتصادی اوراسیا و اثرگذاری آن بر کارکرد اتحادیه توجه نموده‌اند. این گروه از تحقیقات به دو بخش تقسیم می‌شوند:

در یک سو پژوهش‌هایی قرار دارند که تمایزات سیاسی و تجاری موجود در بین اعضاء را مانع از اثربخشی آن دانسته‌اند: نقیب‌زاده و دیگران (۱۴۰۱) با توجه به ویژگی فرهنگ استراتژیک روسیه که مبتنی بر قدرت سخت است، پتانسیل اندکی برای برقراری روابط راهبردی میان ایران و این کشور وجود دارد و دو کشور در بسیاری از حوزه‌ها مانند آسیای مرکزی، قفقاز، دریای کاسپین و حوزه انرژی با هم رقابت دارند. ویسی (۱۴۰۰) برخلاف نام اقتصادی موافقت‌نامه، هدف‌های سیاسی و ژئوپلیتیکی آن برای روسیه و ایران اهمیت و اولویت بالایی دارد. همچنین تحریم‌های گسترده ایالات متحد علیه ایران و تنگناهای ژئوپلیتیکی روسیه و چالش با غرب سبب شده است برحسب ضرورت و نیاز روسیه و ایران در چارچوب اتحادیه اقتصادی اوراسیایی همکاری کنند. راسخی و دیگران (۱۳۹۹) تراز تجاری اقلام امتیازی ایران در مقابل اوراسیا در مجموع منفی محاسبه شده است، که این یافته می‌تواند به دلیل تسلط روسیه در این اتحادیه و همچنین جایگاه اقلام امتیازی روسیه در تجارت ایران با منطقه باشد. پومرلیان و بلیتسکی^۱ (۲۰۲۳) بدین نتیجه رسیده است که علیرغم سطح اعلام شده یکپارچگی اقتصادی - اتحادیه گمرکی - بلوک اوراسیا عمدتاً به‌عنوان یک منطقه تجارت آزاد عمل می‌کند که تجارت متقابل را تسهیل می‌کند، که با اهداف گسترده‌تری که هدف ادغام منطقه‌ای برای دستیابی به آن است متفاوت است. بروان و همکاران^۲ (۲۰۲۳) معتقدند که مهم‌ترین معضل اتحادیه اقتصادی اوراسیا، عدم تمایل کشورهای عضو به تفویض اختیارات اساسی به آن است و اصرار کشورهای عضو بر همکاری صرفاً اقتصادی است.

1- Pomerlyan & Belitski

2- Braun et al

در سوی دیگر، محققانی به امتیازات موجود که موجب افزایش کارایی اتحادیه اقتصادی اوراسیا شده است توجه نموده‌اند: نازلی اوغلو و سویتاش^۳ (۲۰۲۴) اقتصاد انرژی همگرایی بنیادی اتحادیه اقتصادی اوراسیا است که سبب شده تا تبادلات کشورهای عضو در سطح مناسبی باقیمانده و به اثربخشی اتحادیه یاری رساند. عباسی خوشکار (۱۴۰۰) فرصت گسترش بازارهای صادراتی و تقویت همگرایی ژئوانرژی با اعضای اتحادیه را مهم‌ترین فرصت اتحادیه اقتصادی اوراسیا معرفی نموده‌اند. داوتیان^۴ (۲۰۲۳) به‌طور موردی اثر عضویت بر اقتصاد ارمنستان را بررسی نموده چنین نتیجه گرفته است که این کشور از طریق به‌کارگیری استراتژی‌ها مختلف توانسته است از عضویت در این اتحادیه جهت بهبود وضعیت اقتصادی خود بهره بگیرد. حاتمی و همکاران^۵ (۲۰۲۰) تداخل منافع ژئوپلیتیکی و راهبردی ایران و روسیه در قفقاز و آسیای مرکزی به‌ویژه در مسائل امنیتی را امتیاز مهم عضویت در این اتحادیه برشمرده که زمینه همکاری در اتحادیه اقتصادی اوراسیا را برای ایران فراهم نموده است. دراگنوا و هارتول^۶ (۲۰۲۰) آزادسازی بیشتر تجارت میان کشورهای عضو اتحادیه را به‌عنوان ابزاری برای ترویج تجارت معرفی نموده‌اند و معتقدند که این اتحادیه اساساً دارای مقاصد ژئوپلیتیکی است تا اقتصادی.

تمایز پژوهش حاضر بررسی سری زمانی بازه ۱۹۹۵ الی ۲۰۲۱ ایران با کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا جهت تبیین وضعیت مبادلات در دوره‌های متفاوت و توانایی این اتحادیه جهت ایجاد چندمحوری در مبادلات تجاری ایران است.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر در زمره تحقیقات کمی است. تکنیک سری زمانی^۷ جهت بررسی تأثیر عضویت در اتحادیه اقتصادی اوراسیا بر مبادلات اقتصادی استفاده شده است. جهت بررسی روند مبادلات اقتصادی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا از سری زمانی استفاده شده است. سری زمانی دربرگیرنده توالی داده‌های کمی است که روند طی شده در یک موضوع را مورد بررسی قرار می‌دهد (Weakliem, 2010:17). به بیان دیگر، سری زمانی، مجموعه مشاهداتی است که برحسب زمان مرتب شده و از مشاهده یک پدیده در بازه زمانی طولانی حاصل شده است (Brandt and Freeman, 2006:4). سری زمانی معمولاً شامل موضوعات منفرد یا واحدهای تحقیقاتی می‌شوند که به‌طور مکرر در فواصل زمانی معین در تعداد زیادی مشاهدات اندازه‌گیری می‌شوند. تحلیل سری‌های زمانی را می‌توان به‌عنوان نمونه‌ای از طرح‌های

3- Nazlıoğlu & Soytaş

4- Davtyan

5- Hatami et al

6- Dragneva & Hartwell

7 - Time series

طولی در نظر گرفت که به پژوهشگر کمک می‌کند تا فرآیند طبیعی، الگوی تغییر در طول زمان را درک نماید (Dettling, 2020:25).

یک مجموعه سری زمانی می‌تواند چهار حالت داشته باشد:

روند یا تمایل بلندمدت^۸: تحول وضعیت مورد مطالعه در یک دوره طولانی با مسیر ثابت صعودی یا نزولی

تغییرات دوره‌ای^۹: تکرار حرکات صعودی یا نزولی وضعیت مورد مطالعه حول سطوح روند.

تغییرات فصلی^{۱۰}: تغییرات دوره‌های تناوبی کوتاه و نمایانگر رفتار دوره‌ای با شدت تکرار مشابه.

تغییرات نامنظم^{۱۱}: حرکات پراکنده در یک سری زمانی که از الگوی منظمی پیروی نمی‌کنند. این نوسانات تحت‌تأثیر وقایع غیرعادی هستند مانند اعتصاب و تصادف و ... (خرمی، ۱۳۸۶: ۶۶-۴۴).

از میان مدل‌های متفاوت در بررسی سری‌های زمانی، مدل آریما^{۱۲} کاربرد فراوانی دارد زیرا توانایی فراوانی برای تحلیل سری‌های زمانی نایبستا دارد (خرمی، ۱۳۸۶: ۸۶) و در این پژوهش از آن برای بررسی ضریب سری زمانی صادرات و واردات استفاده شده است.

داده‌های مورد استفاده در پژوهش نیز بر اساس گزارش بانک جهانی در بازه زمانی ۱۹۹۵ الی ۲۰۲۱ است^{۱۳} و در دو بخش صادرات و واردات و دو شیوه حجم و ارزش مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

یافته‌ها

جهت بررسی تأثیر عضویت ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا و اثر این عضویت بر مبادلات تجاری، ابتدا تأثیر عضویت در اتحادیه اقتصادی اوراسیا بر تبادلات مالی کشورهای عضو و توافقنامه‌های اقتصادی آن بر تبادلات تجاری اعضا در دو بخش مورد بررسی قرار گرفته است: ۱- سری زمانی ارزش و حجم صادرات ۲- سری زمانی ارزش و حجم واردات. تمامی تحلیل‌ها بر اساس داده‌ها بانک جهانی از میزان صادرات و واردات کشورها در بازه زمانی ۱۹۹۵ الی ۲۰۲۱ به انجام رسیده است. سری زمانی مبادلات تجاری اتحادیه اقتصادی اوراسیا، چهار دوره در سری زمانی به چهار دوره تقسیم شده است:

۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹: دوره فاقد توافقنامه و اتحادیه

---

8 - Trend
9 - Cyclical Variation
10 - Seasonal Variation
11 - Irregular Variation
12 - ARIMA model
13 - wits.worldbank.org

۲۰۰۰ الی ۲۰۰۸: جامعه اقتصادی اوراسیا

۲۰۰۹ الی ۲۰۱۴: اتحادیه گمرکی اوراسیا

۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱: اتحادیه اقتصادی اوراسیا

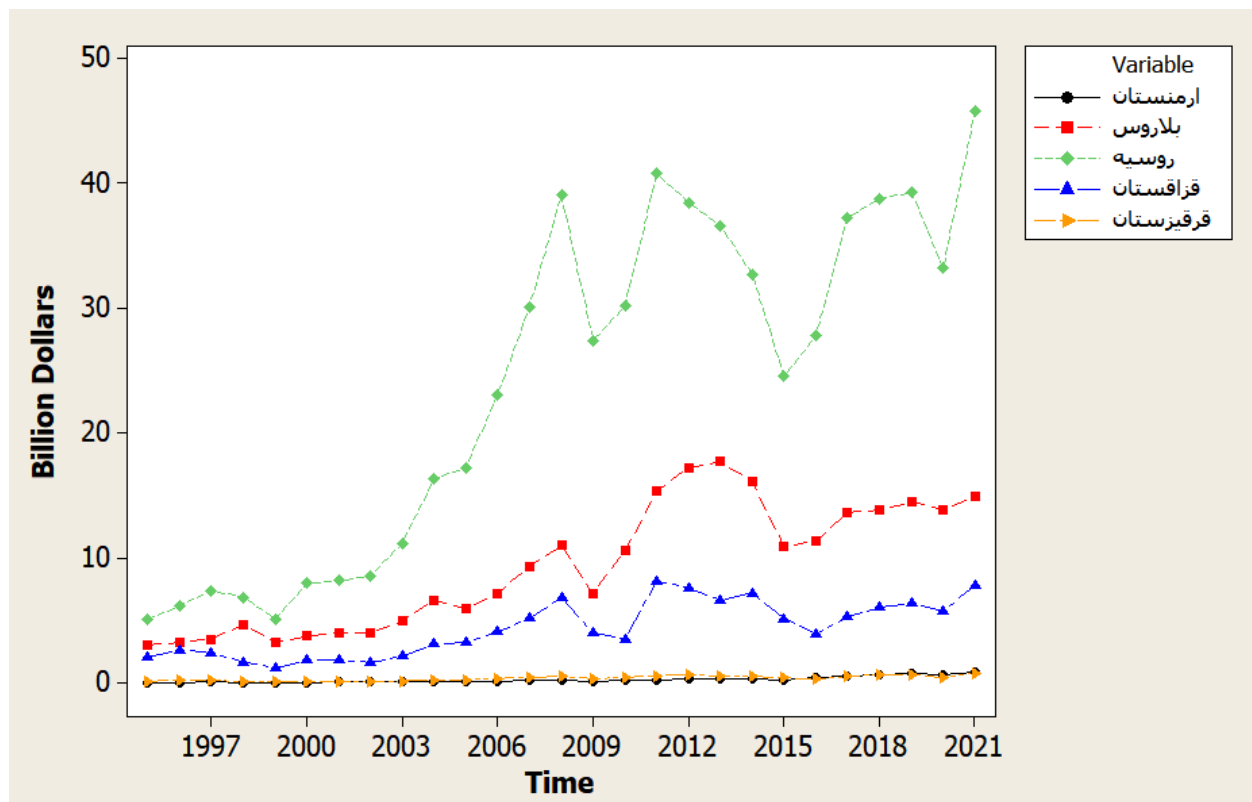
سری زمانی مبادلات ایران و کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیز به دو دوره تقسیم شده است:

۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸: دوره فقدان توافقنامه

۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱: دوره توافقنامه موقت تجارت آزاد

الف) سری زمانی صادرات کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا

- ارزش صادرات

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۱- سری زمانی ارزش صادرات اعضا اتحادیه اقتصادی اوراسیا

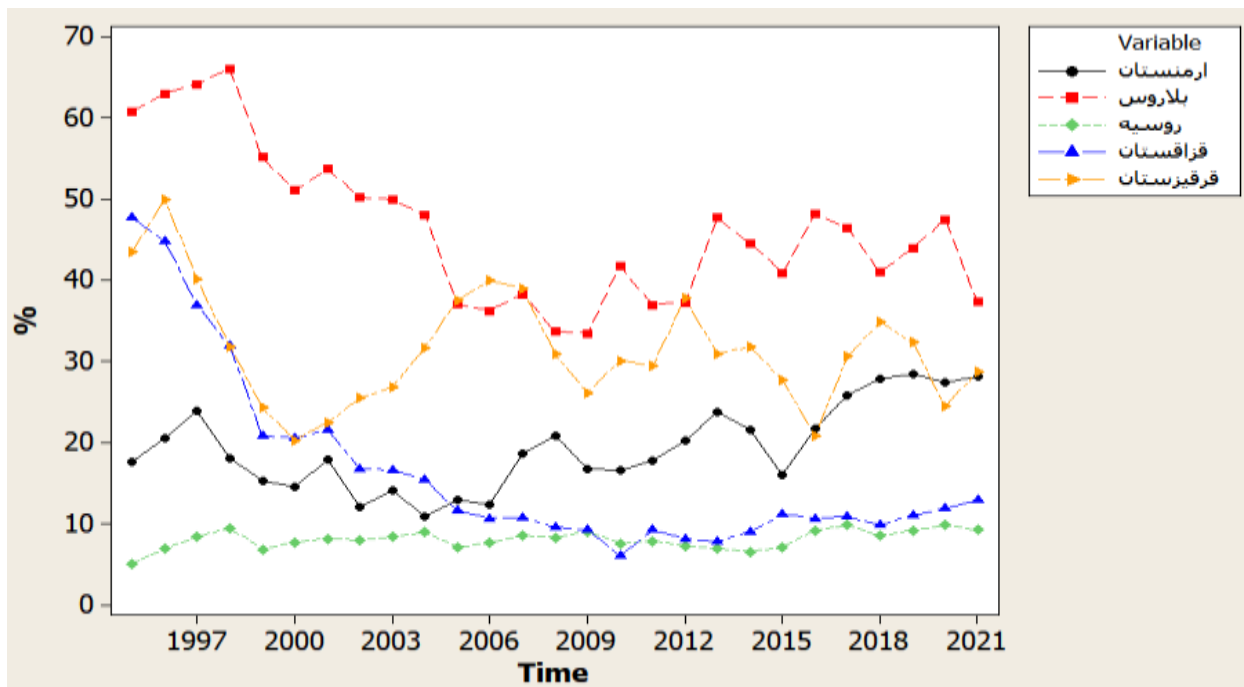
همان‌گونه که در نمودار پیداست روند صادرات هر عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا به سایر اعضا در طول سری زمانی روند چرخه‌ای و صعودی دارد بدین معنی که در بخش‌هایی از سری زمانی میزان ارزش صادرات با کاهش مواجه شده که این کاهش درعین حال نسبت به سال‌های پیشین وضعیت بهتری داشته است. هدف اصلی پژوهش بازه زمانی ۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱ یعنی زمان تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا است که تحت تأثیر تحریم‌های روسیه در سال ۲۰۱۴ افول شدیدی را تجربه نموده است لیکن تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا موجب رونق مجدد مبادلات تجاری شده است؛ در مجموع روسیه، ارمنستان و قرقیزستان در زمان تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا به بالاترین میزان صادرات خود دست یافته‌اند، بلاروس و قزاقستان نیز به سطح پیشین خود نزدیک شده‌اند. جزئیات روند ارزش صادرات کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در جدول ذیل درج شده است.

جدول ۲- توصیف سری زمانی ارزش صادرات اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹		۲۰۰۰ الی ۲۰۰۸		۲۰۰۹ الی ۲۰۱۴		۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱		طول دوره	
	مجموع	رشد	مجموع	رشد	مجموع	رشد	ارزش	رشد		
ارمنستان	۰/۱۹	٪۱۷	۱	٪۴۵۰	۱/۴۷	٪۱۹۰	۴/۱	٪۲۵۴	۶/۷۴	٪۲۶۸۳
بلاروس	۱۷/۶۲	٪۸	۵۶/۶۵	٪۱۹۴	۸۳/۹	٪۱۹	۹۲/۸۳	٪۶۳	۲۵۱	٪۳۹۵
روسیه	۳۰/۶۲	٪۱	۱۶۱/۴۴	٪۳۹۱	۲۰۵/۸۵	٪۱۹	۲۴۶/۲۷	٪۸۶	۶۴۴/۱۸	٪۷۹۵
قزاقستان	۱۰	٪۴۲-	۲۹/۷۶	٪۲۸۲	۳۶/۹۲	٪۷۹	۴۰/۲۴	٪۵۲	۱۱۶/۹۴	٪۲۷۱
قرقیزستان	۰/۷۱	٪۵۵-	۲/۲۲	٪۴۰۰	۳/۱	٪۸۷	۳/۷۶	٪۹۸	۹/۸	٪۶۱۸
جمع	۵۹/۱۶	٪۷۱-	۲۵۱/۱	٪۱۷۱۷	۳۳۱/۲۵	٪۳۹۴	۳۸۷/۱۶	٪۵۵۳	۱۰۲۸/۷	٪۴۷۶۲

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

در سطح عملکرد کشورها، بهترین عملکرد از نظر ارزش صادرات مربوط به بازه ۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱ یعنی بازه تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا است که اثرگذاری آن را تأیید نموده است؛ در مقایسه عملکرد در طول سری زمانی، ارمنستان بیش‌ترین رشد را تجربه نموده و توانسته است ارزش صادرات خود را حدوداً بیست‌وهفت برابر سازد و پس از آن نیز روسیه با حدود هشت برابر، قرقیزستان شش برابر، بلاروس چهار برابر و نهایتاً قزاقستان با حدود سه برابر قرار گرفته‌اند. در مقایسه میان دوره‌های مورد نظر نیز، مجدداً بازه تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا با ۳۸۷ میلیارد دلار بیش از سایر دوره‌هاست.

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۲- سری زمانی حجم صادرات اعضا اتحادیه اقتصادی اوراسیا

در عملکرد به لحاظ حجم صادرات، قزاقستان، قرقیزستان و بلاروس روند نزولی در طول سری زمانی داشته‌اند و در مقابل روسیه و ارمنستان دارای روند صعودی بوده‌اند. بازه زمانی ۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹ که دوره فقدان هرگونه توافقنامه تجاری است، بالاترین میزان حجم صادرات در مجموع کشورهای مورد بررسی بوده است. قزاقستان پس از یک دوره نزول ممتد از سال ۱۹۹۵ الی ۲۰۱۰، در دوره برقراری اتحادیه کمرگی اوراسیا مجدداً روند صعودی را آغاز نموده و در زمان تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا به بهترین عملکرد خود از سال ۲۰۰۴ رسیده است؛ قرقیزستان و بلاروس نیز در بازه تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا عملکرد چرخه‌ای داشته‌اند. بهترین عملکرد از نظر حجم صادرات در زمان تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیز مربوط به ارمنستان است. جزئیات روند حجم صادرات کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا در جدول ذیل درج شده است.

جدول ۳- توصیف سری زمانی حجم صادرات اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹		۲۰۰۰ الی ۲۰۰۸		۲۰۰۹ الی ۲۰۱۴		۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱		طول دوره			
	رشد	میانگین	رشد	میانگین	رشد	میانگین	رشد	میانگین				
ارمنستان	۱۹٪	۱۳٪	۱۴٪	۹٪	۴۳٪	۱۹٪	۲۹٪	۲۵٪	۵۸٪	۱۹٪	۳۲٪	۶۰٪
بلاروس	۶۱٪	۸٪	۹٪	۴۴٪	۲٪	۴۰٪	۱۹٪	۴۳٪	۶٪	۴۶٪	۴٪	۳۹٪

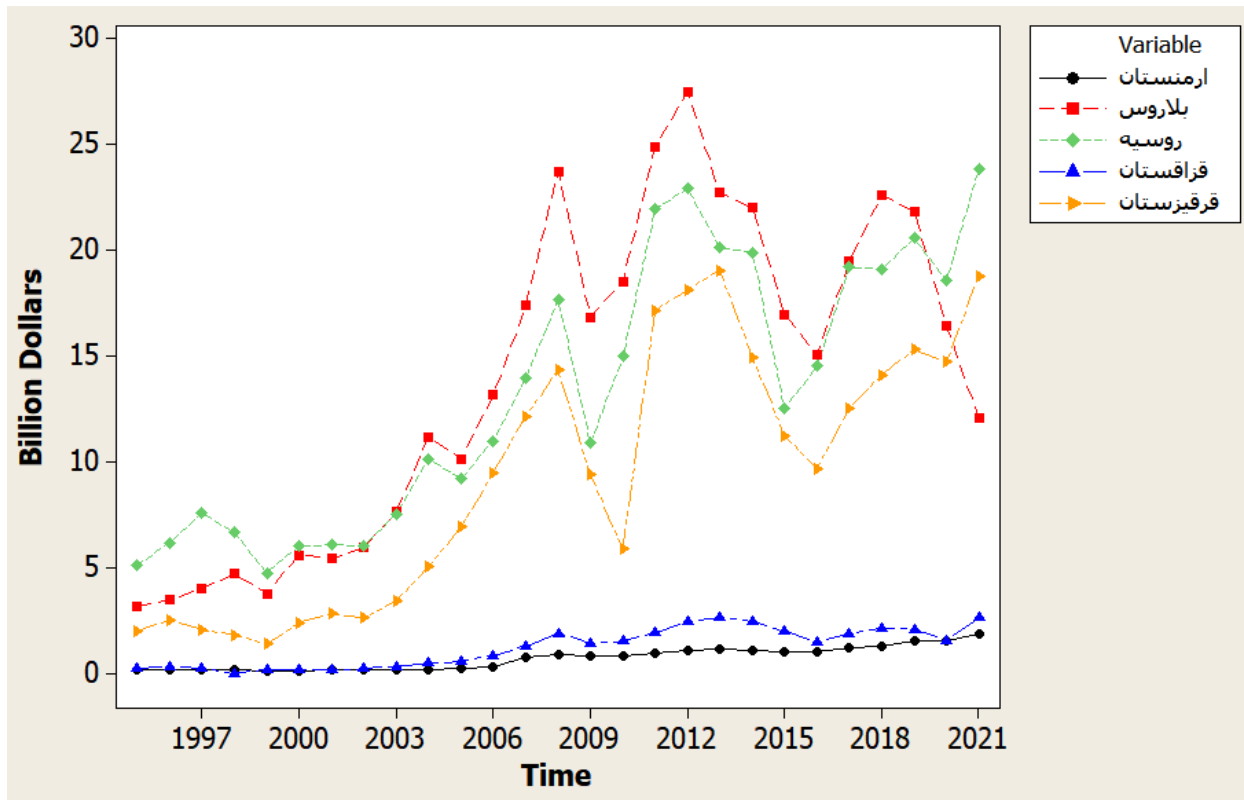
روسیه	۷/۴٪	۳۴٪	۸/۱٪	۸٪	۷/۶٪	-۲۸٪	۹٪	۳۰٪	۸/۱٪	۸۱٪
قزاقستان	۳۶/۴٪	-۵۶٪	۱۴/۸٪	-۵۳٪	۸/۳٪	-۳٪	۱۱/۲٪	۱۶٪	۱۶/۴٪	-۷۲٪
قرقیزستان	۳۷/۹٪	-۴۴٪	۳۰/۴٪	۵۲٪	۳۱٪	۵٪	۲۸/۵٪	۴٪	۳۱/۵٪	-۳۴٪
جمع	۳۲/۵٪	-۱۸٪	۲۲/۵٪	۳٪	۲۱/۳٪	۳٪	۲۳/۵٪	۲۰٪	۲۴/۳٪	-۱٪

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

ارزش صادرات به شدت تحت تأثیر قیمت کالاهای صادراتی است و به همین دلیل نیز افزایش ارزش صادرات الزاماً به معنی بهبود سطح مبادلات نخواهد بود. در این خصوص معیار حجم صادرات نشان‌دهنده وضعیت دقیق سطح مبادلات است. هم‌راستا با نمودار ۲، جدول ۲ نیز حاکی از آن است که بلاروس، قزاقستان و قرقیزستان در طول سری زمانی روند نزولی داشته‌اند و ارمنستان و روسیه نیز حجم صادرات خود به دیگر کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا را افزایش داده‌اند. دوره تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا با حدود ۲۳ درصد پس از بازه زمانی ۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹ دومین دوره رونق حجم صادرات در مبادلات کشورهای مورد بررسی است.

ب) سری زمانی واردات کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا

- ارزش واردات

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۳- سری زمانی ارزش واردات اعضا اتحادیه اقتصادی اوراسیا

روند ارزش واردات تمامی کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سری زمانی صعودی بوده است؛ روسیه، قزاقستان و ارمنستان بالاترین میزان واردات به لحاظ ارزش را در زمان تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا داشته‌اند؛ قرقیزستان پس از نزول شدید بعد از سال ۲۰۱۳، در دوره اتحادیه اقتصادی اوراسیا مجدداً روند صعودی را طی نموده و بلاروس تنها کشوری است که ارزش واردات آن در دوره اتحادیه اقتصادی اوراسیا نزولی بوده است. جزئیات روند ارزش واردات کشورهای مورد بررسی در جدول ذیل درج شده است.

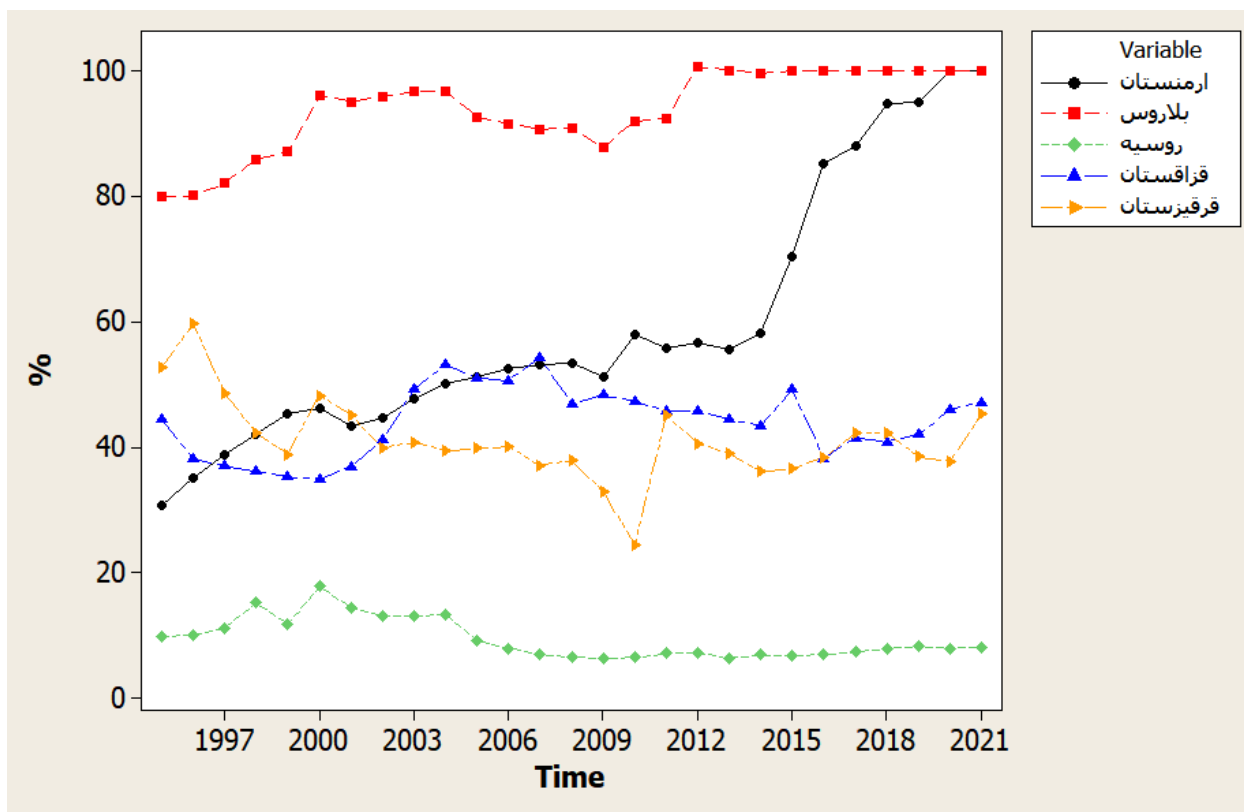
جدول ۴- توصیف سری زمانی ارزش واردات اعضا اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹		۲۰۰۰ الی ۲۰۰۸		۲۰۰۹ الی ۲۰۱۴		۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱		طول دوره	
	مجموع	رشد	مجموع	رشد	مجموع	رشد	مجموع	رشد		
ارمنستان	۰/۸۶	-۱۲٪	۳/۱	۵۷۷٪	۵/۹۷	۳۴٪	۹/۴۶	۸۱٪	۱۹/۳۸	۹۸۸٪
بلاروس	۱۹/۲	۱۸٪	۱۰۰/۱۴	۳۲۳٪	۱۳۲/۲۲	۳۱٪	۱۲۴/۲۷	-۲۹٪	۳۷۵/۸۴	۲۷۷٪
روسیه	۳۰/۲۷	-۷٪	۸۷/۶۲	۱۹۲٪	۱۱۰/۵۹	۸۳٪	۱۲۸/۱۹	۹۱٪	۳۵۶/۶۷	۳۶۷٪
قزاقستان	۱	-۱۳٪	۶/۱۲	۹۰۵٪	۱۲/۵	۷۲٪	۱۳/۷۹	۳۲٪	۳۳/۴۴	۱۰۴۳٪
قرقیزستان	۹/۸۷	-۲۹٪	۵۹/۲۳	۴۹۵٪	۸۴/۵۱	۶۰٪	۹۶/۲۶	۶۸٪	۲۹۴/۸۶	۸۳۹٪
جمع	۶۱/۲۳	-۴۳٪	۲۵۶/۱۹	۲۴۹۲٪	۳۴۵/۷۹	۲۸۰٪	۳۷۱/۹۸	۲۴۳٪	۱۰۳۵/۱۹	۳۵۱۴٪

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

هم‌راستا با نمودار ۳، ضریب رشد تمامی کشورها در سری زمانی مثبت است و ارزش واردات ارمنستان و قزاقستان حدوداً ۱۰ برابر شده است و پس از آن قرقیزستان با ۸ برابر، روسیه با حدود چهار برابر و بلاروس با حدود ۳ برابر قرار دارند. بازه تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا با حدود ۳۷۲ میلیارد دلار بالاترین میزان واردات در میان کشورهای عضو بوده که نشان‌دهنده تأثیر اتحادیه اقتصادی اوراسیا بر آن است.

- حجم واردات

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۴- سری زمانی حجم واردات اعضا اتحادیه اقتصادی اوراسیا

ارمنستان و بلاروس حجم واردات خود در سری زمانی را افزایش داده‌اند و دارای روند صعودی هستند؛ قزاقستان دارای روند چرخه‌ای و صعودی بوده است و در مقابل بلاروس روند چرخه‌ای نزولی بوده است. روسیه نیز پس از سال ۲۰۰۰ روند مستمر نزولی داشته است و از سال ۲۰۱۵ روند صعودی را آغاز نموده است. جزئیات روند ارزش واردات کشورهای مورد بررسی در جدول ذیل درج شده است.

جدول ۵- توصیف سری زمانی حجم واردات اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹		۲۰۰۰ الی ۲۰۰۸		۲۰۰۹ الی ۲۰۱۴		۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱		طول دوره
	رشد	میانگین	رشد	میانگین	رشد	میانگین	رشد	میانگین	
ارمنستان	۴۷٪	۳۸/۴٪	۱۵٪	۵۶٪	۱۳٪	۹۰/۵٪	۴۲٪	۵۹/۳۴٪	۲۲۵٪
بلاروس	۹٪	۸۳/۱٪	-۵٪	۹۵/۵٪	۱۳٪	۱۰۰٪	--	۹۳/۹٪	۲۵٪
روسیه	۱۹٪	۱۱/۶٪	-۶۳٪	۶/۷۷٪	۹٪	۷/۶۶٪	۱۹٪	۹/۴۵٪	-۱۸٪
قزاقستان	-۲۱٪	۳۸/۲۷٪	۳۴٪	۴۵/۸۷٪	-۱۰٪	۴۳/۶٪	-۴٪	۴۴/۱٪	۶٪

قرقیزستان	۴۸/۴۹٪	-۴۴٪	۴۰/۹۸٪	-۲۲٪	۳۴/۴۲٪	۱۰٪	۴۰/۲٪	۲۴٪	۴۱/۱۵٪	-۱۴٪
جمع	۴۳/۹۷٪	۲٪	۴۸/۴۴٪	-۸٪	۴۸/۱٪	۷٪	۵۶/۴٪	۲۰٪	۴۹/۶٪	۴۵٪

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

در مقایسه دوره‌های مورد بررسی، دوره اتحادیه اقتصادی اوراسیا با حدود ۵۶ درصد بالاترین میزان از حجم واردات کشورهای عضو را داراست. هم‌راستا با نمودار ۴، ارمنستان و بلاروس در دوره تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا بالاترین میزان واردات را داشته‌اند و روسیه و قزاقستان و قرقیزستان دارای نزول در حجم واردات هستند؛ ارمنستان، بلاروس و قزاقستان در طول سری زمانی دارای رشد هستند و روسیه و قرقیزستان کاهش حجم واردات از سایر کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا را تجربه نموده‌اند. در مقایسه با دوره اتحادیه گمرکی اوراسیا، به جزء قزاقستان، حجم واردات تمامی کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا افزایش یافته است؛ بعلاوه آنکه دوره تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا با حدود ۵۶ درصد بالاترین میزان واردات کشورهای عضو می‌باشد که نشان از تأثیر تشکیل این اتحادیه است.

پ) ضریب سری زمانی مبادلات تجاری

ضریب محاسبه شده برای روند صادرات و واردات در اعضا اتحادیه اقتصادی اوراسیا در جداول ذیل درج شده است.

جدول ۶- ضریب سری زمانی صادرات اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹		۲۰۰۰ الی ۲۰۰۸		۲۰۰۹ الی ۲۰۱۴		۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱		۱۹۹۵ الی ۲۰۲۱	
	ارزش	حجم	ارزش	حجم	ارزش	حجم	ارزش	حجم	ارزش	حجم
ارمنستان	۰/۰۰۱	۰/۰۱۴	۰/۴۹۰	۰/۱۹۵	۰/۳۲۴	۰/۳۶۱	۰/۱۹۱	۰/۴۳۲	۰/۸۱۹	۰/۶۰۳
بلاروس	۰/۰۰۹	۰/۰۲۵	۰/۵۳۴	-۰/۴۵۹	۰/۱۸۵	۰/۰۱۱	۰/۲۶۰	۰/۱۹۷	۰/۷۹۸	۰/۶۲۸
روسیه	۰/۰۰۴	۰/۰۲۶	۰/۵۸۴	۰/۱۲۱	۰/۰۹۰	-۰/۲۸۴	۰/۵۶۰	۰/۲۱۱	۰/۸۲۰	۰/۲۳۶
قزاقستان	۰/۰۱۸	-۰/۲۴۱	۰/۷۳۷	-۰/۵۵۶	۰/۰۷۳	۰/۴۳۹	۰/۱۹۷	۰/۳۷۵	۰/۷۰۰	-۰/۱۶۱
قرقیزستان	۰/۰۰۴	-۰/۲۸۱	۰/۶۲۶	۰/۵۶۰	۰/۰۷۵	۰/۱۰۷	۰/۱۲۸	۰/۰۱۷	۰/۶۶۴	-۰/۲۰۹

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

جدول ۷- ضریب سری زمانی واردات اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۱۹۹۹		۲۰۰۰ الی ۲۰۰۸		۲۰۰۹ الی ۲۰۱۴		۲۰۱۵ الی ۲۰۲۱		۱۹۹۵ الی ۲۰۲۱	
	ارزش	حجم	ارزش	حجم	ارزش	حجم	ارزش	حجم	ارزش	حجم
ارمنستان	۰/۰۵۱	۰/۲۳۳	۰/۴۹۸	۰/۶۷۰	۰/۴۱۰	۰/۰۳۴	۰/۳۸۹	۰/۴۹۳	۰/۸۵۳	۰/۸۳۹

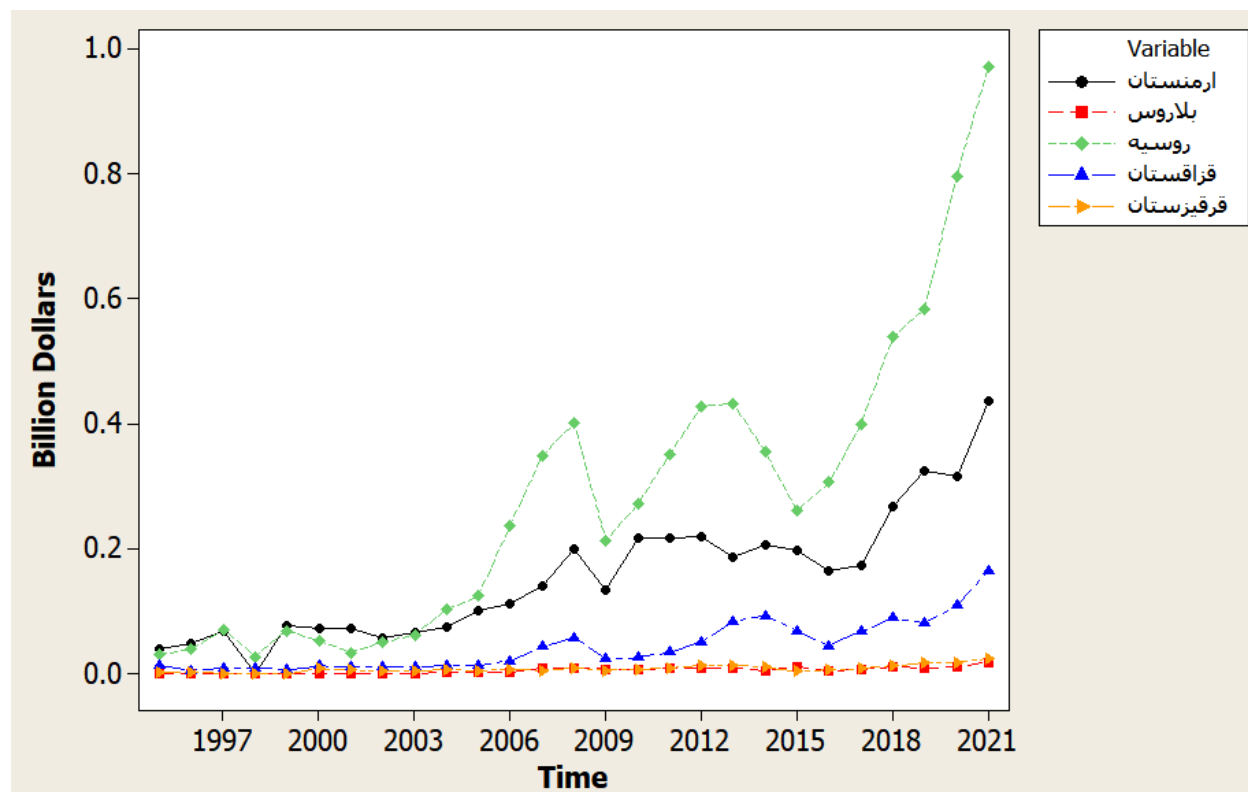
۰/۶۸۵	۰/۷۶۵	۱	۰/۱۸۱	۰/۲۳۱	۰/۱۳۸	۰/۵۲۸	۰/۵۱۹	۰/۳۴۰	۰/۰۴۳	بلاروس
-۰/۳۰۵	۰/۷۴۷	۰/۴۳۸	۰/۲۹۱	۰/۰۰۷	۰/۳۵۵	۰/۴۶۰	۰/۵۲۰	۰/۰۱۶	۰/۰۱۳	روسیه
۰/۱۵۵	۰/۷۷۷	۰/۰۲	۰/۲۰۱	-۰/۲۷۱	۰/۴۳۱	۰/۴۴۳	۰/۵۵۴	-۰/۰۱۸	۰/۰۰۱	قزاقستان
۰/۱۳۴	۰/۶۹۱	۰/۰۱۲	۰/۲۹۵	۰/۰۰۴	۰/۱۳۳	-۰/۲۲۴	۰/۶۴۸	-۰/۲۲۵	۰/۰۰۶	قرقیزستان

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

دوره تشکیل اتحادیه اقتصادی اوراسیا تنها بازه زمانی است که تمامی ضرایب ارزش و حجم واردات مثبت است که نشان‌دهنده روند رو به رشد تمامی کشورها در واردات از دیگر کشورهای عضو است. ارمنستان و بلاروس کشورهای هستند که در طول سری زمانی همواره دارای ضریب مثبت بوده‌اند.

ت) سری زمانی صادرات ایران به اعضا اتحادیه اقتصادی اوراسیا

- ارزش صادرات

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۵- سری زمانی ارزش صادرات ایران به کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

توافق‌نامه موقت تجارت آزاد میان ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سال ۲۰۱۸ منعقد گردید و از سال ۲۰۱۹ اجرایی شده است. ارزش صادرات ایران به کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سری زمانی دارای روند چرخه‌ای و صعودی بوده که در آن با وجود کاهش بر برخی از سال‌ها، روندی صعودی استمرار داشته است. روسیه مهم‌ترین شریک تجاری ایران محسوب می‌گردد که تمایز فراوانی از سایر کشورها دارد و پس از آن ارمنستان و قزاقستان قرار دارند. ارزش صادرات ایران پس از انعقاد توافق‌نامه تجاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا در سال ۲۰۱۹ رشد شتابان بیشتری داشته و در بهترین وضعیت در سری زمانی قرار گرفته است. جزئیات ارزش صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا در جدول ذیل درج گردیده است.

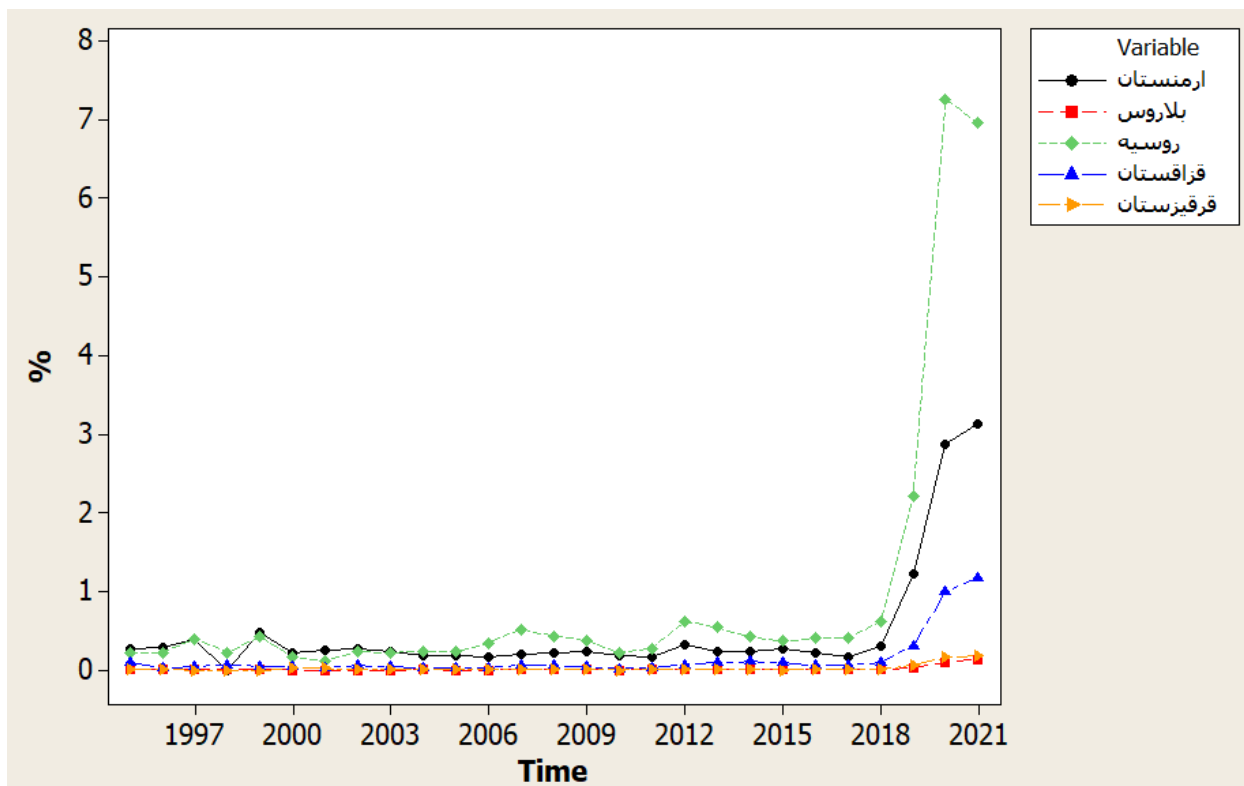
جدول ۸- سری زمانی ارزش صادرات ایران به اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸		۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱	
	مجموع	رشد	میانگین	رشد
ارمنستان	۳/۱۳	۵۷۵٪	۰/۱۳	۱/۰۸
بلاروس	۰/۱۳	۶۳۵٪	۰/۰۰۵	۰/۱۲
روسیه	۵/۲۲	۱۵۸۸٪	۰/۲۲	۲/۳۵
قزاقستان	۰/۸۴	۵۴۳٪	۰/۰۳۵	۰/۳۶
قرقیزستان	۰/۱۶	۵۰۹٪	۰/۰۰۷	۰/۰۶
جمع	۹/۴۸		۰/۴	۳/۹۶

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

صادرات ایران به کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا در بازه ۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸ به‌طور میانگین سالانه چهاردهم میلیارد دلار (چهارصد میلیون دلار) بوده است که این میزان در بازه ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱ به ۱/۳۲ میلیارد دلار رسیده است که نشان‌دهنده افزایش شدید ارزش صادرات ایران است. مقایسه دو دوره نیز نشان‌دهنده این امر است که در بازه ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱ ارزش صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا نسبت به دوره ۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸ بیش از دو برابر شده است. ضریب رشد ارزش صادرات نیز در بازه دوم نسبت به دوره اول صعودی بوده است.

- حجم صادرات

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۶- سری زمانی حجم صادرات ایران به کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

حجم صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا به شدت تحت تأثیر موافقت‌نامه ایران و این اتحادیه بوده است و همان‌گونه که در نمودار مشخص است، از سال ۲۰۱۹ حجم صادرات در تمامی کشورها به‌ویژه روسیه، ارمنستان و قزاقستان روند صعودی چشم‌گیری داشته است. جزئیات روند حجم صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا در جدول ذیل درج شده است.

جدول ۹- سری زمانی حجم صادرات ایران به اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۲۰۲۱ الی ۲۰۱۹			۲۰۱۸ الی ۱۹۹۵		
	حجم	رشد	میانگین	حجم	رشد	میانگین
ارمنستان	۵/۷۹٪	۱۱٪	۰/۲۴٪	۷/۲۳٪	۱۰/۱۸٪	۲/۴۱٪
بلاروس	۰/۲۲٪	۱۷٪	۰/۰۰۹٪	۰/۲۸٪	۱۰/۶۷٪	۰/۰۹۳٪
روسیه	۸/۳۳٪	۱۸۲٪	۰/۳۵٪	۱۶/۴٪	۳۰/۵۹٪	۵/۴۷٪

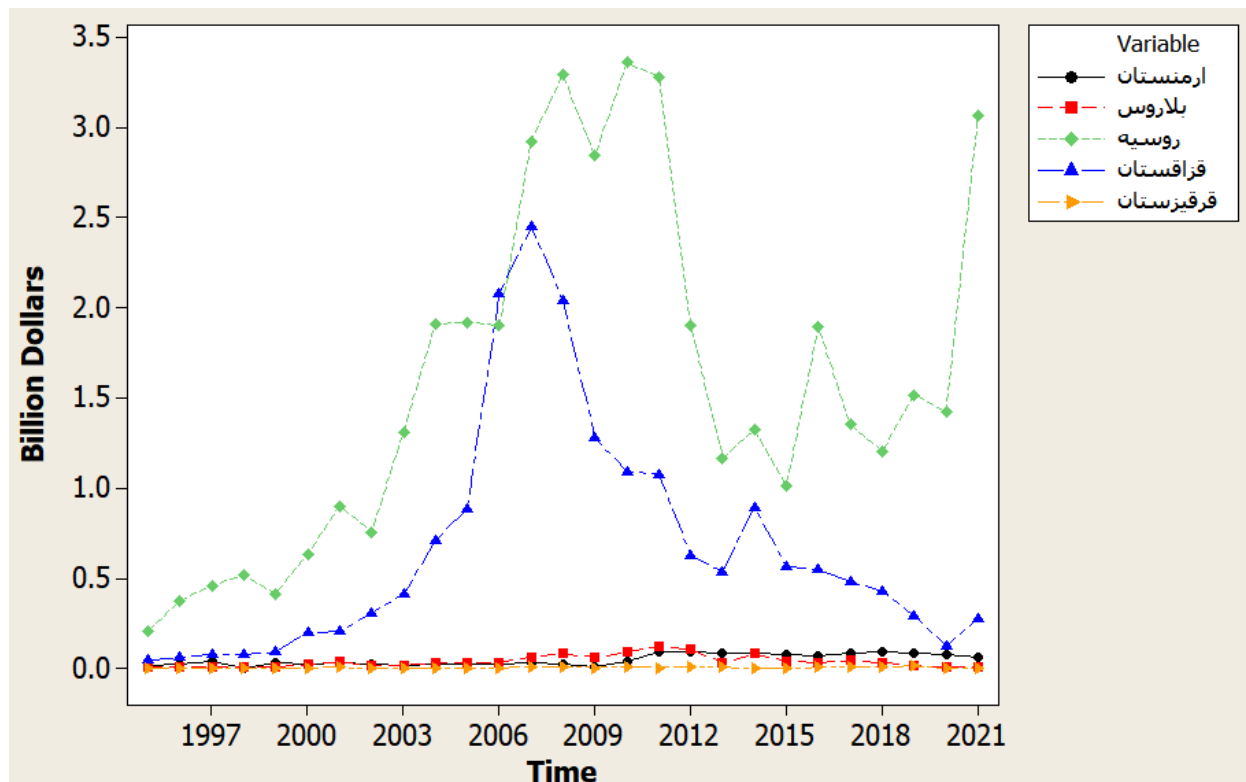
قزاقستان	۱/۴۳٪	۵٪	۰/۰۵۹٪	۲/۴۹٪	۱۱۴۲٪	۰/۸۳٪
قرقیزستان	۰/۳٪	۰	۰/۰۱۲٪	۰/۴۲٪	۱۰۶۰٪	۰/۱۴٪
جمع	۱۶/۰۷٪	۰/۶۷٪	۲۶/۸۲٪	۸/۹۴٪		

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

اثر موافقت‌نامه ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در حجم صادرات نیز به‌روشنی مشخص است: میانگین حجم صادرات در بازه ۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸ برابر با ۰/۶۷ درصد بوده که در بازه ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱ به ۸/۹۴ درصد رسیده است که نشان‌دهنده رشد شتابان حدود سیزده برابری است. روسیه مهم‌ترین شریک تجاری ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا است که حجم صادرات ایران به این کشور در دوره دوم مورد بررسی صد در صد افزایش یافته است و از ۰/۳۵ به ازای هر سال در بازه ۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸ به ۵/۴۷ به ازای هر سال در دوره دوم رسیده است، این افزایش حجم صادرات در مورد تمامی کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا صادق است و رشد بازه زمانی ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱ نسبت به مبنای سری زمانی حداقل ده برابر شده است.

ث) سری زمانی واردات ایران از اعضا اتحادیه اقتصادی اوراسیا

- ارزش واردات

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۷- سری زمانی ارزش واردات ایران از کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

روند ارزش واردات ایران از کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا چرخه‌ای بوده و همان‌گونه که در نمودار مشخص است، روسیه و قزاقستان مهم‌ترین شرکای تجاری ایران در واردات محسوب می‌شوند که در بازه ۲۰۰۶ الی ۲۰۱۰ بیشترین ارزش واردات را به خود اختصاص داده‌اند لیکن پس از آن تا ۲۰۱۵ در اثر تحریم‌های اعمال شده علیه ایران کاهش شدیدی را تجربه نموده است. واردات از روسیه پس از ۲۰۱۵ مجدداً افزایش یافته است و در سال ۲۰۲۱ روند صعودی فراوانی داشته است. جزئیات روند ارزش واردات ایران از اتحادیه اقتصادی اوراسیا در جدول ذیل درج شده است.

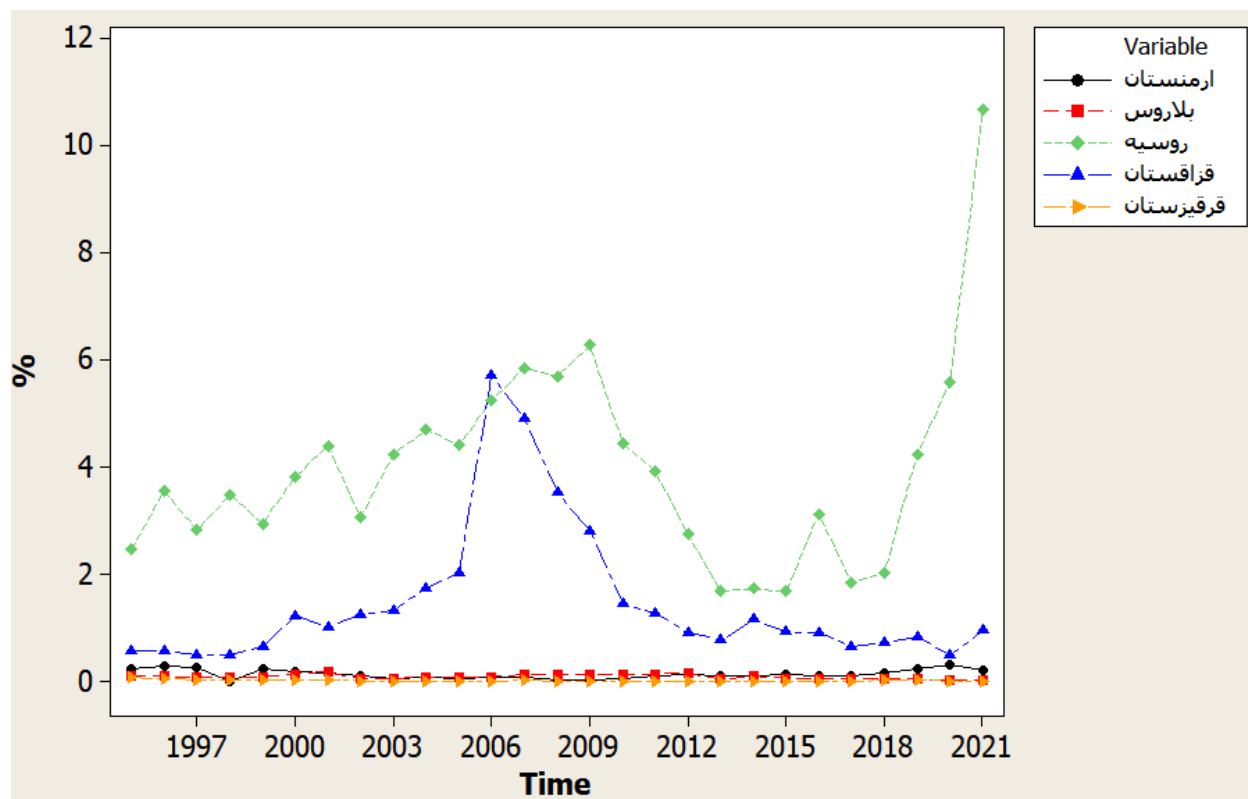
جدول ۱۰- توصیف سری زمانی ارزش واردات ایران از اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸		۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱	
	مجموع	رشد	میانگین	رشد
ارمنستان	۱/۱۲	۳۷۰٪	۰/۰۴۷	۲۲۵٪
بلاروس	۱/۰۷	۲۲۰٪	۰/۰۴۵	۱۰۱۸٪
روسیه	۳۶/۸۹	۴۷۶٪	۱/۵۴	۱۳۶۲٪
قزاقستان	۱۷/۲۰	۷۶۰٪	۰/۷۲	۴۶۰٪
قرقیزستان	۰/۱۸	۱۲۱٪	۰/۰۰۷	-۸۴٪
جمع	۵۶/۴۶		۲/۳۶	۶/۹۹

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

واردات از روسیه به‌عنوان مهم‌ترین شریک تجاری در بازه ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱ نسبت به دوره اول افزایش یافته است لیکن کاهش ارزش واردات از سایر کشورها سبب شده تا هر دو دوره به لحاظ ارزش واردات مشابه یکدیگر باشند و سالانه بالغ بر ۲/۳ از واردات ایران را به خود اختصاص دهند. واردات از ارمنستان، بلاروس و قرقیزستان در طول سری زمانی سالانه کمتر از ده میلیون دلار بوده است.

- حجم واردات

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

نمودار ۸- سری زمانی حجم واردات ایران از کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

روسیه بیشترین سهم از حجم واردات ایران را داراست که بهترین وضعیت آن نیز مربوط به بعد از انعقاد توافقنامه با اتحادیه اقتصادی اوراسیا بوده است. قزاقستان با فاصله بسیار در رتبه دوم قرار دارد و پس از سال ۲۰۰۷ روند نزولی داشته است. واردات از ارمنستان، قرقیزستان و بلاروس در طول سری زمانی کمتر از ۱ درصد بوده است. جزئیات روند حجم واردات ایران از اتحادیه اقتصادی اوراسیا در جدول ذیل درج شده است.

جدول ۱۱- سری زمانی حجم واردات ایران از اعضای اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۲۰۲۱ الی ۲۰۱۹			۲۰۱۸ الی ۱۹۹۵		
	حجم	رشد	میانگین	حجم	رشد	میانگین
ارمنستان	۲/۹۶٪	-۳۲٪	۰/۱۲٪	۰/۷۷٪	-۵٪	۰/۲۶٪
بلاروس	۲/۴۵٪	۳۵۰٪	۰/۱٪	۰/۱۲٪	-۶۸٪	۰/۰۴٪

روسیه	۸۶/۳۲٪	-۱۷٪	۳/۶٪	۲۰/۵۳٪	۳۳۳٪	۶/۸۴٪
قزاقستان	۳۷/۲۹٪	۲۳٪	۱/۵۵٪	۲/۲۹٪	۶۳٪	۰/۷۶٪
قرقیزستان	۰/۰۵۸٪	-۶۸٪	۰/۰۲۴٪	۰/۰۵۳٪	-۹۶٪	۰/۰۱۸٪
جمع			۵/۳۹٪			۷/۲٪

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

حجم واردات در بازه ۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱ نسبت به دوره ۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸ افزایش یافته است، بطوریکه در دوره دوم سالانه ۷/۲ درصد از واردات ایران از کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا صورت گرفته که نسبت به دوره قبل حدود ۳۴ درصد افزایش یافته است. حجم واردات از همه کشورها به جزء روسیه و ارمنستان نزولی بوده اما افزایش بیش از صددرصدی واردات از روسیه موجب بهبود حجم واردات از اتحادیه اقتصادی اوراسیا شده است.

ج) ضریب سری زمانی مبادلات تجاری

جدول ۱۲- سری زمانی صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸		۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱		۱۹۹۵ الی ۲۰۲۱	
	ارزش	حجم	ارزش	حجم	ارزش	حجم
ارمنستان	۰/۶۱۲	۰/۲۰۹	۰/۲۳۰	۰/۱۰۳	۰/۶۸۹	۰/۶۶۶
بلاروس	۰/۵۴۳	۰/۰۵۲	۰/۱۴۰	۰/۱۰۰	۰/۵۶۳	۰/۶۳۹
روسیه	۰/۷۱۱	۰/۲۸۵	۰/۳۹۲	۰/۲۰۸	۰/۷۵۴	۰/۷۲۷
قزاقستان	۰/۶۷۰	۰/۲۸۴	۰/۱۱۱	۰/۰۹۲	۰/۶۸۸	۰/۶۶۰
قرقیزستان	۰/۳۷۸	۰/۱۸۵	۰/۰۷۰	۰/۰۲۲	۰/۵۷۱	۰/۵۸۲

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

ضرایب سری زمانی در تمامی وضعیت‌های مورد بررسی مثبت بوده است و ارزش صادرات ضریب بالاتری نسبت به حجم صادرات داشته است. روسیه بالاترین ضرایب را داراست و در مقابل قرقیزستان کمترین ضرایب را در صادرات ایران به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۳- سری زمانی واردات ایران از اتحادیه اقتصادی اوراسیا

کشور	۱۹۹۵ الی ۲۰۱۸		۲۰۱۹ الی ۲۰۲۱		۱۹۹۵ الی ۲۰۲۱	
	ارزش	حجم	ارزش	حجم	ارزش	حجم

ارمنستان	۰/۵۹۶	۰/۱۳۵	۰/۰۵	۰/۲۱۵	۰/۶۳۹	۰/۲۵۴
بلاروس	۰/۴۴۰	۰/۱۴۳	۰/۱۶۰	۰/۰۰۶	۰/۴۸۰	۰/۲۵۹
روسیه	۰/۷۰۵	۰/۵۹۹	۰/۵۵۰	۰/۴۱۵	۰/۶۹۸	۰/۶۱۱
قزاقستان	۰/۶۱۱	۰/۵۸۳	۰/۴۱۷	۰/۱۷۴	۰/۶۲۷	۰/۴۹۵
قرقیزستان	۰/۲۸۳	۰/۱۱۵	۰/۰۵۰	۰/۰۰۴	۰/۱۹۰	۰/۳۱۹

منبع: یافته‌های پژوهش بر اساس اطلاعات بانک جهانی

روند واردات ایران از کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا نیز در تمامی وضعیت‌های مورد بررسی مثبت بوده است؛ بهترین ضرایب به روسیه تعلق دارد و در مقابل قرقیزستان ضعیف‌ترین ضرایب را دارا بوده است. ارزش واردات روند صعودی بهتری در مقایسه با حجم واردات داشته که بخش مهمی از آن‌ها تحت تأثیر قیمت کالاهایی وارداتی است و حجم واردات تمایز چشم‌گیری نداشته است.

تحلیل وضعیت تأثیر عضویت ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا

بنابر آنچه تشریح گردید، اقتصاد سیاسی درهم‌تنیده که به معنی رابطه وثیق بین سیاست و اقتصاد است و در آن سیاست‌های تجاری موجب ایجاد یکپارچگی در حوزه سیاسی می‌گردد به‌ویژه در مورد وضعیت کنونی ایران که تحت تأثیر تحریم قرار گرفته است، از طریق عضویت و ارتقاء مبادلات تجاری با سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای که اعضاء آنها دارای شرایط مشابه ایران باشند می‌تواند بر کاهش اثر تحریم اثر گذارد. اتحادیه اقتصادی اوراسیا از جمله این سازمان‌های منطقه‌ای است که همان‌گونه که سری زمانی مبادلات مشخص ساخت، به‌ویژه در حوزه صادرات نقش مهمی را طی سال‌های اخیر ایفا نموده است و با گشایش مسیرهای جایگزین، موجب حفظ بخشی از صادرات ایران شده است. براین اساس، انجام اقداماتی همچون حذف تعرفه مبادلات تجاری سبب خواهد شد تا موانع دیگری نیز برطرف گردد و بخش خصوصی ایران نیز تمایل بیشتری برای انجام مبادلات تجاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا داشته باشد.

همچنین بایست در نظر داشت که از آنجاکه همپوشانی فراوانی میان ایران و اعضاء اتحادیه اقتصادی اوراسیا به‌ویژه روسیه و قزاقستان در صادرات انرژی وجود دارد و به‌همین دلیل مهم‌ترین محصول صادراتی این کشورها مشترک است، رونق مبادلات با اتحادیه اقتصادی اوراسیا به معنی ارتقاء اقتصاد بدون نفت برای ایران است که طی سالیان اخیر همواره از جمله اهداف کلان نظام سیاسی ایران محسوب می‌گردد. بنابراین همپوشانی موجود در اتحادیه اقتصادی اوراسیا در زمینه صادرات انرژی (نفت خام، گاز و ...) زمینه مناسبی را برای توجه به محصولات غیرنفتی در اقتصاد ایران که به‌دلیل ارزش افزوده و اشتغال و ... دارای اهمیت فراوانی است را ایجاد خواهد نمود.

نتیجه گیری

همان گونه در بخش بیان مسئله تشریح گردید، وابستگی صرف به صادرات محصولات نفت پایه سبب آسیب پذیری شدید ایران گردیده است که سبب شده تحریم های سال ۲۰۱۸ هدفمندی ویژه آن ها تأثیر شدیدی داشته باشد؛ لیکن ایجاد توافقنامه تجاری موقت از سال ۲۰۱۹ با اتحادیه اقتصادی اوراسیا موجب کاهش اثر تحریم شده است. برخی از دلایل این اثرگذاری عبارتند از:

- همسانی در مهم ترین محصول تجاری ایران، روسیه و قزاقستان که نفت است، مانع از توجه به این گروه از محصولات از سمت ایران شده است که خود اثر مهمی بر گسترش تنوع محصولات ایران داشته است. میانگین صادرات ایران به کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا پیش از توافقنامه موقت سالانه ۴۰۰ میلیون دلار بوده است که این عدد در سال های پس از توافقنامه موقت به ۱/۳۲ میلیارد دلار رسیده که نشان دهنده رشد ۲۳۰ درصدی است. ضمن آنکه بخش عمده این حجم از صادرات مربوط به صادرات غیرنفتی است که آورده مضاعف برای ایران داشته است و توسعه آن موجب رونق تولید محصولات غیرنفتی نیز خواهد شد.
  - برخلاف عمده کشورهای که پس از اعمال تحریم های ۲۰۱۸ صادرات خود به ایران را کاهش دادند، توافقنامه موقت تجاری سبب شده است تا حجم واردات ایران از کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا پس از تحریم های ۲۰۱۸ دچار نقصان نگردد و همچون دوره های پیشین در حدود سالانه ۲/۳ میلیارد دلار باقی بماند که این امر نشان دهنده اهمیت اتحادیه اقتصادی اوراسیا برای ایران در تأمین کالا در شرایط تحریم است.
  - اقدامات روسیه در راه اندازی سامانه جایگزین سوئیفت یکی دیگر از دستاوردهای فعالیت ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا است؛ این سامانه که در سال ۲۰۱۴ طراحی گردیده، از سال ۲۰۱۹ در حال فعالیت است و علاوه بر کشورهای عضو اتحادیه اقتصادی اوراسیا، ۸ کشور دیگر نیز در حال فعالیت با آن هستند که زمینه مناسبی را برای گسترش مبادلات تجاری ایران فراهم خواهند نمود.
  - دلارزدایی از مبادلات تجاری توسط روسیه دیگر امکان مهم موجود در اتحادیه اقتصادی اوراسیا است که دو شریک مهم آن چین و هند هستند و این امکان را برای ایران فراهم نموده است که در طریق سازوکارهای دلارزدایی مبادلات تجاری نفت پایه خود با دو خریدار اصلی (هند و چین) را نیز برقرار سازد.
- در مجموع، اتحادیه اقتصادی اوراسیا امکانات مناسبی را برای ایجاد چندمحوری در اقتصاد سیاسی ایران داراست و اقدامات انجام شده توسط روسیه (دلارزدایی، سامانه مبادلات و ...) علاوه بر کشورهای منطقه، امکان توسعه مبادلات تجاری ایران با سایر کشورها را نیز داراست. نکته مهم دیگر در مبادلات ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا، مسافت انتقال کالا است که موجب کاهش هزینه تمام شده می گردد و صرفه اقتصادی محصولات غیرنفتی را کاهش و تمایل برای تجارت را افزایش می دهد؛ بنابراین توافقنامه تجاری مورد توافق ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در ابتدای سال ۲۰۲۴ در صورت اجرایی شدن ضمن تقویت اقتصاد ایران در دارا بودن شرکای تجاری متنوع که منجر به کاهش اثر تحریم خواهد شد، منجر به رونق اقتصاد غیرنفتی با کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا در کوتاه مدت و همچنین توسعه اقتصاد

نفت پایه با شرکای اتحادیه اقتصادی اوراسیا در میان مدت خواهد شد که تمامی این موضوعات منجر به وضعیت چندمحوری اقتصاد ایران خواهد شد.

منابع

- انصاری نسب، مسلم؛ بیدمال، نجمه (۱۴۰۱)، «راهبرد توسعه تجاری ایران-اتحادیه اقتصادی اوراسیا»، *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، ۱۱۸ (۲)، ۸۶-۶۱.
- بلاغی اینالو، یاسر؛ نجاتی، مهدی؛ بهمنی، مجتبی؛ جلالی اسفندآبادی، سیدعبدالمجید (۱۴۰۱)، «منافع اقتصادی ایران از گسترش روابط تجاری با اتحادیه اقتصادی اوراسیا: رویکرد GDyn»، *نظریه‌های کاربردی اقتصاد*، ۹ (۱)، ۲۶-۱.
- خرمی، مصطفی (۱۳۸۶)، *تجزیه و تحلیل سری‌های زمانی با نرم‌افزار MINITAB ۱۴*، مشهد: سخن‌گستر.
- راسخی، سعید؛ ساعدی، رؤیا؛ حسینی، سیدعباس (۱۳۹۹)، «ارزیابی تراز اقلام امتیازی توافقی‌نامه ایجاد ترتیبات تجارت آزاد بین ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا»، *سیاست و روابط بین‌الملل*، ۴ (۷)، ۸۰-۱۱۰.
- رسولی نژاد، احسان؛ صبری، پریسا (۱۴۰۰)، «بررسی راهبرد چندجانبه‌گرایی تجارت خارجی در ایران: مطالعه عضویت ایران در اتحادیه اقتصادی اوراسیا و سازمان همکاری شانگهای»، *مجلس و راهبرد*، ۲۸ (۱۰۵)، ۳۹۳-۳۶۱.
- سیمبر، رضا؛ غلام‌نیا، هادی (۱۴۰۰)، «دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران با اتحادیه اقتصادی اوراسیا (مطالعه موردی همکاری‌های تعرفه‌ای)»، *مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز*، ۱۱۳ (۱)، ۲۰-۱.
- عباسی خوشکار، امیر (۱۳۹۸)، «راهبرد سیاست همسایگی و نظم‌سازی ژئواکونومیکی چندجانبه؛ جمهوری اسلامی ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا»، *سازمان‌های بین‌المللی*، ۱۵ (۲)، ۲۱۶-۱۹۸.
- عسگری، منصور (۱۳۹۸)، «عوامل مؤثر بر صادرات ایران به اتحادیه اقتصادی اوراسیا»، *مدل‌سازی اقتصادی*، ۴۷ (۳)، ۷۷-۱۰۲.
- طالب‌پور، سمیه؛ نورایی، محمود؛ محمدپور، رضا (۱۴۰۱)، «نقش اتحادیه اقتصادی اوراسیا در توسعه تجارت خارجی ایران»، *پژوهش‌های جغرافیای سیاسی*، ۲۷ (۱)، ۱۴۰-۱۱۹.
- کاظم‌نژاد، مهدی، عزیزی، لیلا؛ حسینی امین، سیده زهره (۱۴۰۰)، «تأثیر موافقت‌نامه موقت ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا در توسعه تجارت بین این کشورها»، *اقتصاد کشاورزی*، ۱۵ (۴)، ۹۳-۶۱.

مرادی حقیقی، فائزه؛ نصیرزاد، مهران؛ حسینی، میرعبداله (۱۴۰۲)، «منطقه‌گرایی ایران با سازمان همکاری شانگهای در مقایسه با اتحادیه اقتصادی اوراسیا»، مطالعات اقتصاد سیاسی بین‌الملل، ۶ (۱)، ۲۵۹-۲۸۸.

مهکویی، حجت؛ گودرزی، مهناز (۱۳۹۸)، «تأثیر اتحادیه اقتصادی اوراسیا بر موقعیت ژئواکونومیک جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات اوراسیای مرکزی، ۱۲ (۲)، ۵۱۹-۵۳۸.

نجاتی، مهدی؛ بهمنی، مجتبی؛ جلایی اسفندآبادی، سیدعبدالمجید؛ بلاغی اینالو، یاسر (۱۴۰۱)، «اثرات آزادسازی تجاری در فعالیت‌های بخش صنعت ایران و اتحادیه اقتصادی اوراسیا: رهیافت GTAP»، اقتصاد کلان، ۳۳ (۱)، ۳۴-۱۰.

نقیب‌زاده، احمد؛ برزگر، کیهان؛ رستم‌آقایی، علیرضا؛ قوام، عبدالعلی (۱۴۰۱)، «رویکرد سازه‌انگارانه به فرهنگ استراتژیک روسیه و ایران در جغرافیای سیاسی اوراسیا تأثیر آن بر منافع ملی ایران»، جغرافیا، ۱۲ (۲)، ۵۲-۳۱.

ویسی، هادی (۱۴۰۰)، «اتحادیه اقتصادی اوراسیایی و منطقه‌گرایی ایران»، مطالعات اوراسیای مرکزی، ۱۴ (۱)، ۴۰۰-۳۸۰.

Adarov, Amat and Ghodsi, Mahdi (2021), The impact of the Eurasian Economic Union–Iran preferential trade agreement on mutual trade at aggregate and sectoral levels, *Eurasian Economic Review*, 11 (1), 125-157.

Andermo, Erik and Kragh, Martin. (2021). Sanctions and Dollar Dependency in Russia: Resilience, Vulnerability, and Financial Integration, *Review of International Post Soviet Affairs*, 37 (3), 276–301.

Brandt, Patric and Freeman, John (2006). Advances in Bayesian Time Series Modeling and the Study of Politics: Theory Testing, Forecasting, and Policy Analysis. *Political Analysis*, 14 (1), 1-36.

Braun, Mats., Gromilova, Anna & Melnikovová, Lea (2023). Understanding Economic Integration in the Eurasian Economic Union – the Relevance of Integration Theories. *Journal of Contemporary European Studies*, 32(1), 66–79. <https://doi.org/10.1080/14782804.2023.2193877>

Davtyan, Erik (2023). Being small in a large club: unpacking Armenia’s actorness in the Eurasian Economic Union. *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/14683857.2023.2273495>

Davis, Stuart. (2023). *Sanctions as war: anti-imperialist perspectives on American geo-economic*, Published by Haymarket Books.

Detting, Marc (2020). *Applied Time Series Analysis*, Institute for Data Analysis and Process Design, Zurich University.

Dragneva, Rilka & Hartwell, Christopher (2020). The Eurasian Economic Union: integration without liberalisation? *Post-Communist Economies*, 33(2–3), 200–221. <https://doi.org/10.1080/14631377.2020.1793586>

Garzarelli, Giampaolo and Galli, Emma (2020) The Political Red Queen, *Journal of Public Finance and Public Choice*, 35 (1): 141-160. DOI: 10.1332/251569120X15920660557733

Garzarelli, Giampaolo. Keeton, Lyndal and Siteo, Aldo (2023), Duality, Liberty, and Realism in Entangled Political Economy, IN, Realism, Ideology, and the Convulsions of Democracy, DOI: [10.1007/978-3-031-39458-4_2](https://doi.org/10.1007/978-3-031-39458-4_2)

Hatami, Touraj. Zargar, Afshin and Amin, Armin (2020), Iran and Eurasian Economic Union, *Iranian Review of Foreign Affairs*, 11 (1), 277-301.

Koppl, Roger (2014), Introduction to “Entangled Political Economy”, *Austrian Economics*, 18 (1): 1-18. DOI: 10.1108/S1529-213420140000018001

Mekhdiev, Elnur. Sokolova, Elizaveta. Toropova, Natalia and Guliev, Igbal (2023), Eurasian Economic Union – Iran Partnership on Bilateral and Multilateral Basis: Economic and Geopolitical Aspects, *Geopolitics*, 19 (2), 91-107. DOI: 20.1001.1.17354331.1402.19.70.5.8

Maymin, Philip (2014), A New Algorithmic Approach to Entangled Political Economy: Insights from the Simplest Models of Complexity, *Austrian Economics*, 18 (1): 213-236. DOI: 10.1108/S1529-213420140000018010

Nazlıoğlu, Elif Hilal & Soytaş, Uğur (2024). Energy prices and exchange rates in the Eurasian Economic Union: evidence from Fourier Toda-Yamamoto approach. *Applied Economics*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/00036846.2024.2336889>

Paganelli, Maria Pia (2014), Adam Smith and Entangled Political Economy, *Austrian Economics*, 18 (1): 37-54. DOI: 10.1108/S1529-213420140000018010

Pomerlyan, Evgeniya & Belitski, Maksim (2023). Regional integration and economic performance: evidence from the Eurasian Economic Union. *Eurasian Geography and Economics*, 65(5), 627–655. <https://doi.org/10.1080/15387216.2022.2163414>

Shagina, Maria. (2022). Western financial warfare and Russia’s de-dollarization strategy: How sanctions on Russia might reshape the global financial system, FIIA Briefing Paper, No: 339.

Wagner, Richard (2012), A Macro Economy as an Emergent Ecology of Plans, *Journal of Economic Behavior and Organization*, 82 (3): 433-444. DOI: [10.1016/j.jebo.2011.07.019](https://doi.org/10.1016/j.jebo.2011.07.019)

Wagner, Richard (2016), Governance within a system of entangled political economy, *Forest Policy and Economics*, 107 (3): 1-7. DOI: [10.1016/j.forpol.2019.05.004](https://doi.org/10.1016/j.forpol.2019.05.004)

Wagner, Richard (2019), **Politics as a Peculiar Business: Insights from a Theory of Entangled Political Economy**, Cheltenham, UK: Edward Elgar.

Weakliem, David (2010). *Time Series Analysis of Political Change*. In: *Handbook of Politics. Handbooks of Sociology and Social Research*. Springer, New York.

World Bank (2021), Access at: wits.worldbank.org

Yarashevich, Viachaslau (2020). The Eurasian Economic Union as a regional development project: expectations and realities. *Area Development and Policy*, 6(1), 82–105. <https://doi.org/10.1080/23792949.2020.1756362>